

IŠ UŽSIENIO TERMINOLOGIJOS

TERMINOLOGIJA IR VERTIMŲ TECHNOLOGIJA DAUGIAKALBĖJE INFORMACINĖJE VISUOMENĖJE

1992 metų rugpjūčio 17–19 dienomis Latvijos kurortiniame miestelyje Jūrmaloje įvyko tarptautinė terminologijos konferencija „Terminologija: būklė ir perspektyvos“, skirta 100-osioms E. Drezeno gimimo metinėms. Ernestas Drezenas (1892–1937) gimė Liepojoje, o gyveno ir dirbo Maskvoje. Jis buvo karo inžinierius, plačios erudicijos žmogus, užsiėmė įvairia mokslinė veikla, labai domėjosi terminologija, ypač terminų standartizacija. Terminologijos ir standartizacijos dalykus E. Drezenas nagrinėjo savo knygose (Стандартизация научно-технических понятий, обозначений и терминов, 1934; Интернационализация научно-технической терминологии, 1936) ir straipsniuose. Šioje konferencijoje dalyvavo mokslininkų iš 13 šalių: Austrijos, Danijos, Estijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Olandijos, Prancūzijos, Rusijos, Švedijos, Ukrainos.

2002 metų spalio 21–25 dienomis Rygoje vyko antroji tarptautinė terminologijos konferencija „Terminologija ir vertimų technologija daugiakalbėje informacinėje visuomenėje“, skirta 110-osioms E. Drezeno gimimo metinėms. Konferenciją organizavo Latvijos mokslų akademija, Latvių kalbos institutas, Valstybinės kalbos centras, Tarptautinis terminologijos tyrimų institutas (IITF), Tarptautinis terminologijos informacijos centras (INFOTERM), Europos terminologijos asociacija (EAFI). Organizaciniam komitetui vadovavo Latvijos mokslų akademijos tikroji narė, Latvijos mokslų akademijos Terminologijos komisijos pirmininkė Valentina Skujiņa ir Latvijos mokslų akademijos tikrasis narys, Latvijos mokslų akademijos viceprezidentas Juris Ekmanis.

Antrojoje tarptautinėje terminologijos konferencijoje pranešimus angliškai arba latviškai skaitė Austrijos, Danijos, Estijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kinijos, Latvijos, Lietuvos, Rusijos, Suomijos, Vengrijos, Vokietijos mokslininkai. Konferenciją pradėjo ir sveikini-

mo žodį tarė Latvijos mokslų akademijos prezidentas Jānis Stradinis (Stradiņš).

Prof. Heribertas Pichtas iš Kopenhagos pranešime „Terminologijos teorijos – kritinė jų paskutinių dešimtmečių apžvalga“ pirmiausia trumpai aptarė pagrindinius terminologijos tikslus, suformuluotus Drezeno, Wüsterio ir rusų mokyklos mokslininkų. Jis nagrinėjo Vidurio Europos, Šiaurės šalių, Kanados, Prancūzijos ir Ispanijos terminologijos pokyčius ir naujas kryptis. H. Pichtas kritiškai apžvelgė pagrindinius tikslus, kuriuos kelia nauji judėjimai, einantys naujos terminologijos teorijos link, ir aptarė šių tikslų susidūrimą su Wüsterio laikų ir ypač poviusterinio laikotarpio tyrinėjimais.

Apie lietuvių terminologiją amžių sandūroje, jos pasiekimus ir problemas kalbėjo Lietuvių kalbos instituto terminologai Stasys Keinys, Solvita Labanauskienė ir Albina Auksoriūtė. Jie akcentavo tris dabartinio darbo kryptis – 1) terminų žodynų, enciklopedijų ir standartų rengimą ir leidybą, 2) elektroninių terminų bankų (duomenų bazių) kūrimą ir 3) teorinius terminologijos tyrinėjimus. Pranešime pabrėžta, kad ypač po 1990 m. pagyvėjo terminų žodynų rengimas – išleista apie 150 įvairios apimtys ir paskirties aiškinamųjų ir verčiamųjų terminų žodynų bei žodynėlių. Kuriami universalūs ir standartizuotų terminų bankai. Teoriniai darbai skelbiami metiniame Lietuvių kalbos instituto leidinyje „Terminologija“, kituose Lietuvos ir užsienio leidiniuose, išleista monografija.

Mokslininkas iš Maskvos prof. Sergiejus Šelovas savo pranešime aptarė naujas XXI a. terminologijos teorijos perspektyvas. Jis išskyrė du pagrindinius savo plėtojamos terminologijos teorijos aspektus: 1) terminas atsiskiria nuo (bendrojo) žodžio ar žodžių junginio sąvoka, kurią jis žymi; 2) šis termino bruožas yra visiškai reliatyvus, lyginant su bendrosiomis sąvokomis, kurios išreiškiamos bendrinės kalbos žodžiais ar žodžių junginiais. S. Šelovas pabrėžė, kad terminologijos tyrimų publikacijos rodo didžiulį nuolat augantį susidomėjimą termino apibrėžties analizės problema.

Latvių kalbos instituto prof. Valentīna Skujiņa skaitė pranešimą „Ernestas Drezenas ir dabartinė terminologijos teorija ir praktika“. Ji iškėlė internacionalizaciją kaip vieną iš neatidėliotinų terminologijos problemų ir nurodė, kaip ją sprendė E. Drezenas savo knygoje

„Mokslo ir technikos terminijos internacionalizacija“. V. Skujiņa akcentavo E. Drezeno mintį, kad tarptautiniu požiūriu reikėtų suvienodinti terminų sąvokų lygmenį, tačiau terminų raiškos lygmuo priklauso nuo kiekvienos tautinės kalbos savitumo, tad bandymas suvienodinti visų kalbų terminų raišką būtų nenatūralus spaudimas tautinių kalbų sistemoms. Pranešėja pažymėjo, kad E. Drezeno keltos mintys yra aktualios sprendžiant neatidėliotinas terminologijos problemas tarptautiniu lygmeniu, be to, jos parodo didžiulį tautinės terminijos vaidmenį siekiant sėkmingo vienareikšmio tarptautinio bendravimo.

Arvis Tavastas iš Estijos terminologijos draugijos aptarė siūlomą deskriptyvinę (aprašomosios) terminijos tvarkymo infrastruktūrą. Prof. Valentina Novodranova iš Maskvos pranešime „Sudėtinių terminų semantika“ nagrinėjo sudėtinių medicinos terminų semantiką, o svečias iš Kinijos Qing Liu kalbėjo apie terminų simbolių standartizavimo problemas.

Lietuvos terminologės Angelė Kaulakienė ir Jolanta Gaivenytė skaitė pranešimą „Teorinis termino pagrindimas ir praktinė vartose-na“, kuriame analizavo pateikties nevienodumus fizikos ir gretimų sričių terminų žodynuose, svarstė, kodėl įvairių mokslo sričių terminologijos komisijų priimti terminai ne visuomet specialistų yra vartojami. Tai lemia ekstralingvistiniai reiškiniai: specialistų autoritetas, nenoras vartoti, specialistų organizacijų veiklos nedarnumas ir kt. Dar vienas pranešėjas iš Lietuvos – Kastytis Beitas kalbėjo apie terminų sistemas ir sistemiškumą.

Suomijos vyriausybės terminologijos tarnybos darbuotoja Tellerovo Hyttinen apžvelgė terminologijos darbą Suomijos vyriausybės administracijoje. Suomijoje nacionalinės kalbos statusą turi ne tik suomių, bet ir švedų kalba, tad visi oficialūs dokumentai yra pateikiami ir suomiškai, ir švediškai. Pranešėja papasakojo, kad Vyriausybės terminologijos tarnyba terminologijos darbą dirba jau dvidešimt metų. Ši tarnyba tvarko aktų ir įvairių oficialių dokumentų vertimus, teikia konsultacijų telefonu paslaugas, dalyvauja vyriausybės administracijos terminijos derinimo projektuose. Visas terminologijos darbas yra dirbamas bendradarbiaujant su svarstomo dalyko ekspertais. Suomijos vyriausybės terminologijos tarnyba leidžia daugiakalbius žo-

dynus, kuriuose pateikia terminus, jų apibrėžtis ir atitikmenis keliomis kalbomis. Tokių žodynų ji jau išleido per dešimt.

Prof. Ina Druvietė (Ryga) skaitė pranešimą apie bilingvizmo ir bilingvistinio švietimo terminologiją. Dvikalbystės samprata Latvijoje pažįstama jau daugelį dešimtmečių, bet terminas *bilingvizmas* plačiai paplito tik paskutiniame dešimtmetyje ir lig šiolei nėra vieingos nuomonės dėl jo formos ir vartosenos, tad autorė dėl šių dalykų pateikė keletą pasiūlymų.

Kokią įtaką profesijų pavadinimų darybai daro lingvistiniai ir ekstralingvistiniai veiksniai, svarstė latvių terminologė Iveta Pūtelė. Ji pažymėjo, kad ypač daug sunkumų atsiranda derinant įvairių šalių profesijų klasifikacijas ir sudarant terminų žodynus, nes būtina laikytis savos kalbos terminų darybos principų, taip pat kiekvienos kalbos terminų kūrimo tradicijų.

Latvių filologas Ojāras Bušas pranešime „Dėl tikrinių daiktavardžių vertimo“ referavo, kad gana dažnai girdima ir literatūroje randama nuomonė dėl tikrinių daiktavardžių vertimo nereikalingumo. Savo ruožtu, anot pranešėjo, tam prieštarauja tokie pavyzdžiai: serb. *Crna Gora* – rus. *Черногория* – it. *Montenegro* – alb. *Mali i Zi* – turk. *Karadag* – liet. *Juodkalnija* – latv. *Melnkalne*. Tačiau būtina atitinkama teorinė kalbinio proceso analizė, kad būtų užtikrintas tokių vertimų tikslumas. Neretai pasitaiko, kad originalo kalboje tikrinio daiktavardžio semantinė struktūra yra turtingesnė nei eventualaus vertimo.

Jānis Rozenbergas savo pranešime iškėlė kai kurias vis dar aktualias terminologijos problemas, susijusias su mokslo raida. Jis akcentavo, kad: 1) nuošaly paliktos terminologijos sritys, susijusios su žmogumi, jo esybe, dvasiniu pasauliu, 2) terminai iš esmės yra žmonių sprendimų, pasiekimų inventorizuotojai, 3) terminologija fiksuoja žmogaus gyvenimo ir civilizacijos raidos buvimą arba tai, kas numatyta.

Janosas Pusztayus iš Vengrijos pristatė Rusijos finougrų kalbų (komių, marių, mordvių ir kt.) terminologijos tyrinėjimus.

Keliuose pranešimuose analizuotos vertimų problemos. Ieva Zauberga (Ryga) kalbėjo apie vertėjų poveikį, daromą naujos terminijos įtvirtinimui ir plėtrai. Prof. Andrejis Veisbergas iš Rygos nagrinėjo

kompiuterių naudojimą atliekant vertimus ir rengiant vertėjus, o Juris Baldunčikas iš Ventspilio kalbėjo apie verslo terminijos problemas, su kuriomis susiduriama rengiant šios srities vertėjus. Prof. Larisa Aleksiejeva (Permė) savo pranešime atskleidė kognityvinį požiūrį į mokslinį vertimą.

Tarptautinio terminologijos informacijos centro direktorius Christianas Galinskis iš Vienos skaitė pranešimą „Terminologijos ekonomika daugiakalbės informacinės visuomenės amžiuje“. Jis pabrėžė, kad mūsų moderniai visuomenei poveikį daro mokslas ir technika, kurių plėtra šiandien ypač spartėja dėl informacijos ir ryšių technologijų. Anot jo, šios technologijos davė internetą ir spartina globalizaciją. Jos skatina perėjimą į visuotinę informacinę visuomenę, kurioje kalba (kalbos) liks svarbiausia žmonių tarpusavio bendravimo priemonė (priemonės). Tačiau informacijos ir ryšių technologijų plėtra taip pat turi įtakos tiek bendrinės kalbos, tiek ir specialiosios kalbos prigimčiai ir vartojimui.

Zaiga Ikerė, Daugpilio universiteto profesorė, kalbėjo apie tautinių ir tarptautinių filosofijos terminų santykį šių laikų visuomenėje. Ji pažymėjo, kad vienas iš pagrindinių šių laikų filosofijos uždavinių yra naujos žmogaus pasaulio prasmės sukūrimas ir naujų akiračių atskleidimas. Visa tai gali būti realizuojama mąstant kiekvieno gimtąja kalba. Tai paaiškina naujų sąvokų ir naujų terminų atsiradimą gimtąja kalba. Hermeneutiniai žmogaus proto procesai yra viena iš priežasčių, paaiškinančių gimtosios kalbos ir tarptautinių terminų sinonimišką vartojimą.

Maire Raadik iš Estijos pateikė estų bankininkystės terminijos raidos praeitame dešimtmetyje apžvalgą, aptarė išleistus šios srities žodynus. Pranešėja akcentavo, kad nuo 1990-ųjų metų estų bankininkystės terminijai didžiulį poveikį pradėjo daryti anglų kalba.

Konferencijoje buvo perskaityti keli latviški pranešimai, kuriuose nagrinėta atskirų sričių terminija. Viktorija Kuzina (Ryga), kalbėdama apie ugniagesybos terminus, pabrėžė, kad rimta terminologijos problema yra mokslinės ir profesinės terminijos ribų nusakymas.

Uldžio Švinko nuomone, sporto terminija palengvina sporto specialistų mokymą, leidžia susisteminti trenerių, teisėjų, sportininkų įvairiapusę veiklą, sporto inventoriaus pavadinimus. Latvijos tauti-

nių mažumų mokyklose nuo 1996 m. latvių kalba vartojama kūno kultūros pamokose ir treniruotėse. Latviška sporto leksika leidžia ne tik specialistams įsigyti reikalingų žinių, bet padeda ir sėkmingai išmokyti latvių kalbą.

Velga Laugalė skaitė pranešimą „Pedagogikos terminai ir jų vartojimas“, kuriame lygino pedagogikos terminų vartosenos specialiojoje literatūroje ir 2000 m. *Aiškinamajame pedagogikos terminų žodyne* tyrimo rezultatus.

Juris Gunāras Pommeras analizavo motorinių važiavimo priemonių tarptautinius terminus. Maždaug 30 proc. šioje srityje vartojamų terminų yra tarptautiniai žodžiai. Jie, kaip terminai, pripažįstami tada, jei yra vartojami mažiausiai trijose iš 4 ar 5 kalbų, kurios atitinkamoje srityje laikomos lemiamomis.

Māris Baltinis (Baltiņš) nagrinėjo esmines latvių medicinos terminijos tendencijas per pastaruosius dešimt metų. Latvijos medicinos terminijoje vietoj rusų kalbos vyraujanti tapo anglų kalba. Kartu su medicinos mokslo pasiekimais nuo 1988 m. daugėjo ir latvių medicinos terminijos problemų: nepagrįstas atsisakymas ankstesnės vartotos terminijos, susižavėjimas nenuosekliu sutrumpinimų vartojimu, anglybių perėmimas ir kt.

Andrejis Bankavas aptarė leksikografijos terminų kūrimą. Jis kalbėjo apie kylančią teorinę leksikografiją. Kad sėkmingiau būtų suvokiama jos terminija, pirmą kartą latvių terminografijoje pasirodė trikalbis (prancūzų–latvių–anglų kalbų) leksikografijos terminų žodynas, kurį sudarant buvo panaudoti prancūzų ir latvių kalbų monografiniai tyrinėjimai, periodinių leidinių duomenys ir kita medžiaga.

Dviejuose pranešimuose buvo lyginti latvių ir lietuvių terminai. Regina Kvašytė palygino *Latvių–lietuvių kalbų žodyne* ir *Lietuvių–latvių kalbų žodyne* pateiktų latvių ir lietuvių ekonomikos, finansų, buhalterijos ir teisės terminų kilmę, sandarą ir vartojimo sritis. Lietuvos terminologų Stasio Keinio ir Solvitos Labanauskienės pranešime „Latvių augalų vardai *Lietuviškame botanikos žodyne*“ kalbėta apie latvių kalbos terminus, kurie yra patekę į pačius pirmuosius lietuviškus terminų žodynus, rengtus XIX a. pradžioje J. A. Pabrėžos. Pastebėta, kad į naujus lietuvių augalų vardynus latviški vardai nebepatenka.

Baigiamajame konferencijos posėdyje skaityti pranešimai, kuriuose nagrinėti terminijos duomenų bazių, kompiuterijos ir informacinių technologijų terminijos dalykai. Sergiejus Šelovas kalbėjo apie ėjimą nuo terminų banko kūrimo prie terminologijos mokslinės bazės kūrimo. Inguna Skadiņa referavo apie kompiuterinės technologijos naudojimą vertimuose ir rengiant žodynus, Ilzė Vancānė ir Valērijs Krugļevskis aiškino samplaikinių terminų sandarą ir kompiuterizuotą paiešką tekstuose. Valentina Dagienė kalbėjo apie informatikos literatūrą ir terminiją, vartojamą Lietuvos mokyklose.

Viena konferencijos diena buvo skirta seminarui ir kolokviumui. Seminarą „Kompiuterizuota terminija interneto amžiuje: problemos ir sprendimai“ vedė prof. Sue Ellena Wright iš JAV ir prof. Klausas Dirkas Schmitzas iš Vokietijos. Jie aptarė pagrindinius terminijos tvarkymo principus, supažindino su terminijos duomenų bazėmis ir kompiuterinėmis programomis, skirtomis duomenų bazėms sudaryti, apžvelgė ir pademonstravo kitas kompiuterines programas: rašybos tikrinimo, žodžių rengimo ir kt.

Kolokviumą „Bendradarbiavimo tarp Rytų ir Vidurio Europos šalių aktyvinimas terminologijos srityje“ organizavo Tarptautinis terminologijos tyrimų centras, Tarptautinis terminologijos informacijos centras ir Latvijos valstybinė kalbos komisija, o vedė prof. Heribertas Pichtas. Latvijos, Lietuvos ir Estijos terminologijos darbą aptarė prof. Valentina Skujiņa. INFOTERM direktorius Christianas Galinskis kalbėjo apie Vidurio Europos terminologijos organizacijas ir jų atliekamą darbą, o prof. Sue Ellen Wright pristatė aptariamo regiono terminologijos teorijos kryptis. Gana plačią Rytų Europos terminologijos centrų apžvalgą pateikė prof. Sergiejus Šelovas. Apie taikomosios terminologijos ir terminografijos raidą Vidurio Europoje kalbėjo K. D. Schmitzas, o Baltijos šalyse – A. Vasiljevas.

Konferencijos dalyviai diskutavo, kaip suaktyvinti ir padaryti glaudesnę Rytų ir Vakarų Europos terminologų bendradarbiavimą.

Albina AUKSORIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-2055 Vilnius

E. paštas albinaa@lki.lt

Solvita LABANAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-2055 Vilnius

E. paštas solvita1@one.lt

Gauta 2002-11-22